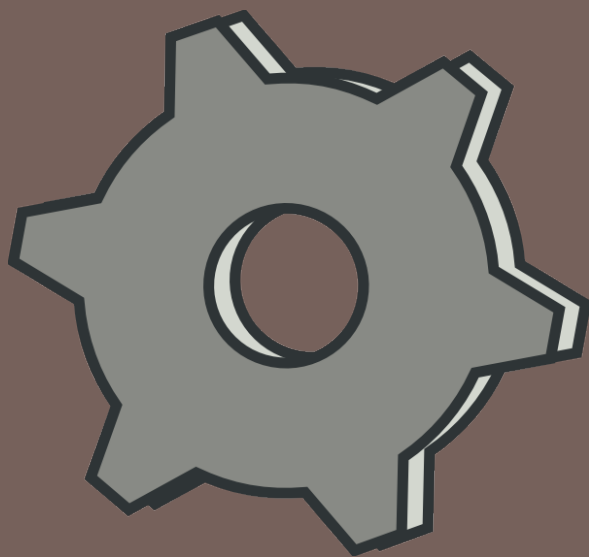
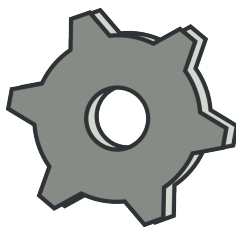

АДЛЕР
ТИМЕРГАЛИН

Баскыннар

АДЛЕР ТИМЕРГАЛИН

Баскыннар

Кыйсса тексты 2000 елда чыккан (ТКН)
Кабул булсын теләгең китабыннан алынды.

Сканлау, таныту, тикшереп укып
чыгу һәм китап калыбына күчерү
«Армут» берләшмәсе
тарафыннан башкарылды.

Казан
10.01.2018

Quo vadis?

Кая барасың?

Обсерватория капкасыннан керегач, Стән туктап калды, жылдә шыбырдашкан яфраклар зарын тыңлап, тирә-юньгә күз йөртеп чыкты.

Юкәләр бик нык үскән, аллеяда агач ботаклары ике яктан бергә кушылып, үзенә күрә бер чатыр хасил иткәннәр. Заманында шактый калын түшәлгән соры асфальт күп урында купкан һәм ул төшләрне әрсез чирәм баскан. Кайчандыр тәрбияләп, карап кына үстергән чәчәкләр тәмам кыргыйланып беткәннәр, әрекмән яфраклары астыннан чак кына күренәләр.

Аллея себерелмәгән. Анда былтыргы (әллә өченче елгымы?) яфраклар һәм башка төрле чүп-чар аунап ята. Һәр жирдә аяусыз вакыт-патша калдырган эзләр...

Күпме хатирәләр... Стән тамагына килеп утырган төерне йотып жибәрде. Сигарет кабызганда, куллары калтырап интекте. Ничә ел үтте соң әле? Ун ел. Төгәлрәк итеп әйткәндә, тугыз ел да ун ай. Космик күзәтү станциясен алар көз көне ташлап киткәннәр иде, ә хәзер жәй уртасы. Эдлай ниләр жимертеп ята икән? Хәер, аның эше билгеле инде. Көнгә биш мәртәбә радиоалгыч биргән тасманы тикшерә торгандыр, әйләнмә антеннаны һәм аппаратларны карап чыгадыр. Ә бәлки, эш планы үзгәргәндер хәзер?

Эдлай... Станциядә ул берьялгызы бит. Штатта каравылчы һәм жыештыручы-экономка күздә тотылган булса да, Эдлай алардан баш тартты, фәкать ике-өч айга бер

тапкыр жыештыру-юу өчен кешеләр жибәрүне үтенде. «Монда нәрсә каравыллысың? - диде ул. - Антенна тышкы яктан менәрлек түгел, ишекләргә электрошифрлы йозак куярмын һәм вәссәлам. Экономиялэнгән акча исәбенә радиодетальләр һәм блоклар жибәреп торырлар...»

Шулай итеп, зур өметләр багланган космик пост — ерак йолдызларның хәбәр-сигналларын тоту өчен махсус корылган күзәтү станциясе бер кеше жылкәсендә калды. Башкалар китеп барды, чөнки бер ел рәттән күкне капшау, йолдызларны тыңлау нәтижә бирмәде. Милли академия бу чыгымнарга түзеп килде, килде дә, ниһаять, станциягә кул селтәде. Станциядәге энтузиастлар, жыен яш-жилбәзәк, кат-кат үтенечләр язып, ялынып-ялварып, космик постны саклап калдылар. Ләкин анда штат соңгы чиккәчә кыскартылды.

Космик хәбәрләшү постында калырга Эдлай үзен тәкъдим итмәсә, һәркем, шул исәптән Стән да моңа ризалык биргән булыр иде. Дөрөс, Эдлай шикелле Стән япа-ялгыз яши алмас, гаилә корып жибәрер, жимеш бакчасы утыртыр, яшелчә үстерер иде. Ә буш вакытларда — математика... Балаларны укырга йөртү генә кыенга килер иде килүен, чөнки станциядән шәһәргә тикле ара — егерме миль.

Стән сигаретын таптап сүндерде дә, жиргә куйган портфелен алып, станциянең үзәк бинасына таба атлады.

Каршы алырга чыгучы булмады. Эдлай телеграмны алып өлгермәгәндер, күрәсең. Почта элеккечә начар эшли икән.

Стән мүкләнгән таш баскычтан күтәрелде дә, шалтыратырга дип, төймәгә үрелде. Шунда гына ул ишекнең бикле түгеллеген күрде. Кергәч, ул ишекне юри шапылда-тып япты, әмма тар коридорда жан әсәре дә юк иде. Тузан, һәр жирдә тузан...

Стән, сулга борылып, туп-туры аппаратлар бүлмәсенә

таба китте. Заманында алар Эдлай белән икәүләп төннәр бие шунда утыра торганнар иде. Күпме сүз көрәштерүләр, яшьләргә кызып-кызып бәхәсләшүләр! Аларның төп бәхәсе автомат машиналар роботлар хакында була иде. Эдлай машиналарның тулысынча мөстәкыйль фикер йөртә алуына ышанмый, алар бары тик кеше биргән программа буенча гына эшләгәнчәкләр дип уйлый. Стән исә югары дәрәжәле автоматның кеше белән тиң дәрәжәдә уйлау сәләтенә инанган иде. «Сукыр табигать миллиард еллар буена плансыз һәм максатсыз гына да адәми зат кебек бөек акыл иясе тудыра алган икән, кеше, ныклы план һәм фән нигезендә, шактый кыска вакыт эчендә үзе белән тиңләшерлек һәм хәтта өстенрәк тә булган ясалма ми, ясалма тереклек иҗат итә ала». Эдлайга ул менә шулай дип әйткән иде, тегесе көлдә генә. Билгеле бит: кешенең дөньяга карашы һәм инануы логик дәлилләрдән көчлерәк, кирәк тапса, ул аларны таптап кына уза...

Стән ишекне ачып аппаратлар бүлмәсенә керде. Эдлай, әлбәттә, шушында иде! Әнә ул бик бирелеп шахмат тактасына карап утыра. Мескен Эдлай! Егерменче гасыр Робинзоны!

— Һелло!

Эдлай сискәнәп башын күтәрдә, сикереп торды.

— Стән! Сабакташ! Бу синме?

— Картлач! Әллә оныттың дамы? Телеграмманы алмадыңмыни?

— Юк, - диде Эдлай. - Бүген почта булмады әле. Шалтыратасың гына калган. Телефон бар бит...

Ул ашыга-кабалана башлады. Стәнның өстен салдырып плащын элөп куйды, үзен идәрә пульта янына алып килеп урындыкка утыртты.

— Хәлләр ничек, Эдлай? Бик ямансу түгелме?

Эдлай беркавым җавап кайтармыйча торды.

— Күнектем инде, - диде ул аннары. - Башта читенрәк

булды, билгеле. Төnnәрен, пулыт каршында утырганда, үземне сурдокамерада бикләнгән кебек хис итә идем. Һал-лүцинацияләр башланмагае дип курыктым хәтта. Бара торгач, Аллага шөкер дигәндәй, рәтләнде, чын мәгънәсендә үз-үземне жиңеп, күңел тынычлыгына ирештем.

— Дәшмиме? - дип сорады Стән, аппаратка ишарәләп.

— Галәти фон, йолдызлар шаулавы гына. Язылган тасманы мин ай саен Академиягә жибәреп торам. Анда да тикшерәләр...

Стән башын чайкады.

— Ай-Һай, - диде ул, үзенең ышанмаганлыгын белдереп. - Анда безнең постны күптән онытканнар, минемчә. Тасмаларыңны йә чүп кәрзиненә, йә... син гафу ит, Эдлай...

— Зарарсыз...

— Син Коллинзны беләсеңме? — Роберт Коллинзны? Мәкаләсе бар...

— Ә... теге радиоастроном Коллинизмы? Юк мәкаләсен күрмәдем. Сенсацияне бик ярата диләр...

— Нәкъ үзе. Соңгы мәкаләсендә ул космик цивилизацияләр арасында радиоэлементә урнаштыру өчен кимендә бер ярым-ике миллиард ел кирәк дип хисаплап күрсәтә. Ягъни, цивилизацияләрнең «гомер озынлыгы» чикле булуын искә алсаң, үзара элементгә керергә аларның вакыты житмәячәк дигән сүз!

— Мондый фикерләр элек тә булгалады ич, - диде Эдлай, исе китмичә генә. - Башымны кисмәгә бирергә риза, үз формуласындагы ике-өч санны ул түшәмнән алгандыр.

— Әлбәттә. Ансыз мөмкин түгел бит. Әйтик, берәр планетада тереклек килеп чыгу ихтималын фаразда гына чамалап була.

— Бер ягы гел гөман-фаразлардан гына торган формулага ышанмыйм мин, - диде Эдлай. - Әйтик, Галәмдәге планеталар саны һәм, димәк, техник яктан өлгергән акыл ияләре арасындагы ераклык та төгәл билгеле түгел. Бу

коэффициентны кем ничек тели шулай ала... Янә ките-реп, күпчелек галимнәр жир цивилизациясе күзлегеннән, ягъни үз манараларыннан карап хисапларга керештеләр. Әгәр Галактикада миллионлаган цивилизация яши икән, минемчә, аларның яртысы бездән югарырак үскән, алгарак киткән булыр. Димәк ки, аларның мөмкинлекләре дә зуррак. Бу исә радиоэлементә урнаштыру ихтималын бик нык арттыра... Шулай бит?

— Шулай шулаен...

— Аннан соң кайтма бәйләнеш коэффициенты... Әгәр ике йолдыз системасы үзара элементгә кергән булса, өченче бер система белән элементә урнаштыру ничә тапкыр ансатрак, синеңчә? Ә башка факторларның тәэсире? Галәмне автомат радиозондлар белән тикшерү турыдан-туры радиоэлементә тоту ихтималын арттырмыймыни? Монда, Стән, меңләгән фактор бар һәм алар бер-берсе белән тыгыз бәйләнгәннәр... Коллинз кебекләр исә дүртбиш факторны гына исәпкә кертә дә, берәр математик формула чыгаргач, бөтен дөньясына сөрән сала.

— Син бу проблеманы үзең чишәргә тарышып карамадыңмы соң? - диде Стән, хужа сүздән туктап торган арада.

— Кайсы баштан ябышырга белмим... Син озаккамы? Хат язмаганыңа да байтак бугай.

— Гафу ит... Килүем берничә көнгә, Эдлай. Минем йомыш синдә һәм... - дип, аппаратларга төртеп күрсәтте Стән, - менә боларда...

Эдлайның төк баскан йөзәндә гажәпсенү-мазар күренмәде, ләкин күзләре ничектер ялтырап куйдылар.

— Рәхим ит. Кунак булырсың, - диде ул. - Суыткычта итле фасоль консервасы житәрлек. Йомырка порошогы. Саклап тоткан шешәне дә ачарбыз... Минем караватта йокларсың.

— Юк, юк, - дип, аның соңгы тәкъдимен кире какты

Стэн. Мин шушында гына... Энә йомшак кәнәфидә...

— Ихтыярың. Син алайса юынып ал. Мин кырынырмын да табын эзерләрмен.

— Ярый. Юынгыч элекке урындамы?

— Шунда.

Юынып кергәч, Стэн аппаратура каршында арлы-бирле йөрөндө. Черки безелдәгән шикелле генә электр моторы әйләнә, метроном текелдәп тора, колак салыбрак тыңласаң, радиоалгычтан чыга торган кәгазь тасманың кыштырдавын ишеткән кебек буласың.

Тасма ялкау гына барабанга чорнала. Анда йолдызлы күк йөзенәң радиофоны язылып бара. Стэн осциллографны тоташтырып карады. Антенна кабул итеп, алгычта көчәйтелгән сигналлар түгәрәк экранда сызыклар рәвешендә күренә. Космик радионурланыш бер көчәя, бер кими. Ара-тирә кискен сикерешләр дә күренеп китә, ләкин алар радиоалгычның эшләү принцибына бәйле нәрсәләр генә.

Антенна Эридан йолдызлыгы Альфасыннан һәм Кит Тауыннан килгән сигналларны тоташтыра, чөнки шулар тирәсендә тереклек булуы ихтимал иде. Якын-тирәдәге башка йолдызлар йә бик яшь, кайнар, йә кызыл төстәге кәрлә йолдызлар исәбенә керәләр.

Кызыл кәрләләр Галәмдә күпчелек тәшкил итә. Алар тирәсендә тереклек зонасы бик тар һәм йолдызга бик якын булырга тиеш. Шуңа күрә кәрлә йолдыз тирәли әйләнеп йөрүче планеталарда тереклек яралуы ихтималы аз. Ләкин андагы планеталар системасы безнең Кояш системасыннан үзгә булырга мөмкин бит! Бәлки, кәрлә йолдызның планеталары кыска орбиталар буенча әйләнеп йөридер.

Стэн, кулларын чалбар кесәсенә тыгып, тәрәзә янына килде. Анда гаять зур өчәяккә бастырылган антенна көзгесә — металл челтәрдән ясалган касә күренә. Озаграк

карап торсаң, аның салмак хәрәкәте дә сизелгән кебек. Космик радиосигналларны көндөз тоту бик кыен — Ко-яшның радионурланышы комачаулый. Шуңа күрә үтә сизгер фильтрлар кулланып, шаулауга каршы чаралар күрергә туры килә.

Тәрәзә янындагы өстәлдә фигуралар тезелгән шахмат тактасы тора. Инде байтак фигура алынган булса да, шахмат партиясенәң әле башы гына булуын тәҗрибәле күз шундук күреп алырлык. Әкәмәт. Эдлай үз-үзе белән уйныймы әллә? Булыр да. Ялгызлыктан нишләмәссең? «Без дә оныттык егетне», - дип уйлап алды Стән.

Стән әле университетта укыган чакларында ук шахмат мәсьәләләрен чишү, композицияләр төзү белән мавыга иде. Мәсьәләләрнең бер төрлесе ретроград мәсьәлә дип атала. Якты юлда тукталган партия бирелә, тактадагы фигураларның торышына карап, кемнең ничек йөргәнлеген уен башына тикле ачыклау таләп ителә.

«Карыйк эле, карыйк, - диде Стән үз-үзенә, шахмат тактасына иелеп. - Бәлки, монда ул уенның барышын аңлап булыр. Эдлайның уң кулымы, сул кулымы әйбәтрәк эшлиме икән?

Кире йөрешләр ясап «чигенгәндә» Стән берничә жирдә төртелеп калды. Монда, шик тә юк, аклар тарафыннан ялгышлар жибәрелгән иде. Тәҗрибәсез уенчыга гына хас ялгышыклыклар. Эдлай, күрәмсең, бер кулын яратарак төшә, ә икенчесенә хата ясарга ирек куя иде. Стән, тырыша торгач, партияне башлангыч торышына кадәр житкерде дә фигураларны элек булганча тезеп куйды.

Эдлай һаман кухняда табак савытларны шалтыр-шолтыр китерә иде эле. Аны чын күңелдән кызганса да, гажәпкә каршы, Стән үзенәң элекке дустаны карата якынлык тоймый иде. Битараф вакыт үзенекен эшләгән. Кешеләрне якынайту һәм ерагайту аның кулында. Хәер, ул якынайтмый да. Ерагайтмый да. Кешеләрне ул үзгәртә

генә. Шомарта-чарлый яки үтмәсли. Яхшырта яки боза. Күбесенчә соңгысын эшли. Ләкин Эдлай начар кеше түгел. Савыт-сабаларын сирәк юса да, кара, аппаратларны ничек чиста тота икән? Бөтен жире көзгедәй ялтырап тора, тырналган-кыршалган эз дә күрмәссең.

Кинәт Стәнның күзләре молекуляр көчәйткеч янында торган шактый зур яшел тартмага төште. Тартманың панелендә тәймәләр һәм берничә шкала бар. Мондый тартма булганын Стән нишләптер хәтерләми иде. Радиоалгычны эчке схемасын да, монтажын да ул аерымачык белә. Гаҗәп, нинди тартма икән бу? Эдлай аппаратка бербер үзгәртү кертте микән әллә? Бәлки бу тартма төрле ешлыктагы сигналларны тотарга мөмкинлек бирә торган көйләү блогыдыр?

Эдлай килеп керде. Ул, бөтен кагыйдәсен жиренә житкереп, ак алъяпкыч бәйләгән иде.

— Аш әзер, кадерле кунак, - дип игълан итте ул, кулларын итәгенә сөртә-сөртә. - Табынга рәхим итүеңне үтенәм.

Табынны Эдлай кухня өстәленә әзерләгән. Артык мул булмаса да, монда ашларның салкыны да, кайнары да бар. Уртада, мәһабәт шешә янында, ачылмаган ике банка сыра да куелган. Термоста, әлбәттә, кофе инде. Сифон белән су.

Очрашу хөрмәтенә бер бокал күтәрделәр. Аннары Стән болай диде:

— Эдлай, син гафу ит, ләкин мин аек булырга тиеш... Тегесе көлеп җибәрде.

— Мин дә нәкъ шуны әйтмәкче булып уңайсызланып утыра идем, - диде ул. - Беләсеңме, мин авызга да алмыйм бит...

— Шулай укмыни! - дип гаҗәпсенде Стән. — Ихтыяр көчле үзендә, картлач!

— Юкса монда эчкечелеккә сабышуың да тиз, - дип аңлатуны кирәк тапты Эдлай һәм тәлинкәләргә аш бүлеп

салды.

— Аш-суга остарып житкәнсең, - дип хуплады Стән.

— Пешекчелек буенча үз рецептларым да бар, дускай, - дип мактанып куйды тегесе. - Гөмбәдән илле төрле ризык әзерли беләм. Урта гасырлар булса, мин йә бер ярлырак король, йә баерак герцог кухнясында шөһрәт казаныр идем...

...Савыт-сабаны юуда Стән да катнашты. Су жылытты һәм Эдлай юган тәлинкәләрне суда чайкап сөртеп торды.

Хужалык эшләрен бетергәч, алар яңадан аппаратлар бүлмәсенә кайттылар.

Эдлай тәрәзәне ачып куйды. Күк йөзәндә инде эре йолдызлар кабынган, кояш баешында, Зодиак яктысында антенна касәсе шәүләләнәп тора. Монда шәһәр шау-шуы юк. Жемелдек йолдызлар белән яфраклар сердәш монда. Әйе, тин йолдызлар якын биредә.

Икәүләшәп тәмәке кабыздылар.

— Шахмат белән мавыгасың икән, - диде Стән, жайлап кара-каршы утырышкан. - Берәр атаклы шахматчы уйнаган партияне тикшерәсең мәллә?

Эдлай иптәшенә ялт итеп күз төшереп алды, аннары өстәлдәге шахмат тактасына борылды. Аның бит очлары кызарган кебек булды.

— Әйе, - диде ул, теләр-теләмәс кенә. - Мәшһүр Капа-банка уйнаган партия.

— Ул ниндиләр белән уйнаган соң?

— Аклар белән.

— Начар уйнаган, - диде Стән кырт кына, Эдлайның күзенә карарга тырышып.

Эдлай сигаретының көлен коеп маташкан булды.

— Бәлки... - диде ул, сагая төшәп.

Стән артык төпченмәде, чөнки үз йомышына күчәргә бик вакыт иде.

— Мине өченче елгы сәер тасма кызыксындыра, - дип башлады ул. - Мин аның белән вакытында ныклап таныша алмадым, ә аннан соң «бу — ясалма сигналлар түгел, очраклы язма гына» дип сөйләнгән лыгырдыкларга ышандым...

— Хәзер фикерең үзгәрдемени? - дип сорады кинәт кенә Эдлай.

— Әйе, Коллинзның мәкаләсен укыгач, ул тасманы үз күзләрем белән күрәсе иде дигән уй туды. Фотокүчермәсе бардыр бит?

— Бар. Ләкин Коллинз хаклы, Стэн. Бу тасмада бербер артлы тезелгән чыгынтылар мәгънәле сигналлар түгел.

— Минем моңа үзем ышанасым килә.

— Рәхим ит. Тасманы хәзер табып китерәм.

Эдлай почмактагы зур тимер шкаф янына килде. Шифрлы шкаф иде бу. Аны ачу өчен телефон дискисы кебек түгәрәкне дүрт тапкыр борырга кирәк. Дүрт урынлы санны дәрәжәсәң, шкаф ачыла да китә.

Шифрны жыйганда Эдлай ишекне гәүдәсе белән каплап торды. Бераз актарынгач, ул Стэнгә кечкенә генә тасма рулоны китереп бирде.

— Менә, - диде ул.

Стэн тасманы күздән кичерде. Гадәти фонда ун чыгынты: алар бер, ике, өч, дүрт чыгынтылы төркемнәр булып урнашканнар. Ягъни натураль саннар рәтенең үзінде.

Аларны башта «Игътибар! Космик туганнарыгыз сөйли!» мәгънәсендәге чакыру сигналыдыр дип уйлаганнар иде. Космик күзәтү станциясенә махсус комиссия жиберелеп, берничә атналар тикшерү алып барылды. Әмма сигналлар яңадан кабатланмады. Төрле өлкә галимнәреннән торган комиссия уртак бер фикергә килә алмады һәм әлеге сигналларның табигате турындагы мәсьәлә

ачык килеш калды.

Натураль саннар рәте. Бер, ике, өч, дүрт. Әгәр бер яшьлек баланы язу машинкасы төймәләренә басарга өйрәтсәң, ул бала очраклы рәвештә сүзләр чыгарырга, хәтта мөгънәле жөмлө дә басып бирергә мөмкин. Миллион еллар «уйнап» утырган баланың, әйтик, «Мюнхаузен мажаралары» китабын яки «Хужа Насретдин мәзәкләре»н басуы да ихтимал. Математика шулай ди: тасмадагы чыгынтыларның чиксез Галәм бушлыгында чабышып йөргән тынгысыз атомнар тирбәнеше генә булуы да бар... Ничә уйласаң да һаман шул бер нәрсәгә килеп төртеләсәң, һич тотыныр җай юк... «Нигә соң бу башваткыч эшкә алындым әле мин?» - дип уйлады Стән. Аның Коллинз мәкаләсенә ачуы чыккан иде. Коллинз үзенең мәкаләсен мондый сүзләр белән тәмамлый: «Әгәр без чит дөньялардагы акыл ияләре җибәргән чакыру сигналын тота калсак, нишләргә? Җавап бирмәскә?»

Ачык тәрәзә аша мотор гөрелтесе ишетелде.

— Почта, - диде Эдлай һәм урындык аркасыннан костюмын алып иңенә элдә дә чыгып китте. Ә Стәнне һаман бер уй борчый иде: «Эдлай нәрсәнедер яшерә кебек. Ләкин нәрсәне? Нәрсәне?»

Кичке тынлыкта автомобиль кычкыртканы, аннары сөйләшкән тавышлар ишетелде. Автомобиль шундук китеп тә барды.

Эдлай бер кочак газета-журнал һәм Стән суккан телеграмманы тотып килеп керде. Стәннең башыннан: «Күп укый икән шайтан», - дигән уй йөгереп узды һәм ул берәз көнләшеп тә куйды. Оештыру, яңа хисап машинасы өчен акча теләнү, югары даирәләр белән әрепләшү кебек дөньяви мәшәкатләр муеннан булганга, Стәннең көндәлек матбугатны укырга да вакыты калмый иде. Ә матур әдәбиятны әйткән дә юк инде...

— Егерменче гасырның икенче яртысында теле-

грамма менә шулай йөри, - дип, сүрән генә елмайды Эдлай, телеграмманы күздән кичереп.

— Морзе бабай и сүгенер иде дә соң! - дип, аның сүзен күтәреп алды Стән.

— Мәдәният җимешләре... - диде Эдлай ят бер тавыш белән. - Плюсның минуска әйләнүе...

Баягы сүзгә әйләнеп кайттылар.

— Син 21 сантиметрдан башка дулкыннарны тотып карадыңмы? - дип сорады Стән.

— Карадым, Стән. Былтыр 18, аннары 1,25 һәм 0,4 сантиметрлар тирәсен, ягъни гидроксид, аммиак һәм формальдегидка туры килгән ешлыкларны тыңлап чыктым.

— Үзеңдә туган уймы бу?

— Юк, Академиядән махсус блок җибәрделәр. Әнә ул, - дип бая Стән игътибар иткән яшел тартмага төртеп күрсәтте Эдлай.

— Нәтижә юкмы?

Эдлай «юк» дигәнне белдереп, ым гына какты һәм дәшми- тынмый журнал актарырга кереште.

Стән үзәндә Эдлайга карата туган ышанмау хисенең тагы кузгалуын сизеп уңайсызланып китте. Ул һаман шул тасманы тотып утыра иде әле. Бер, ике, өч, дүрт. Чыгын-тыларның киңлекләре дә, төркем аралары да бертигез. Берәр нәрсәне тырышып-тырышып та аңлый-төшенә алмаса, Стәннең бөтен дөньясына, үз-үзенә карата да ачуы кузгала торган иде. Стән тирләп чыккан кашларын сөртте. Уйлары чуала башлагач, ул тасманы өстәлгә куйды да тагы сигарет кабызды. Астан гына Эдлайга күз төшергәләде. Дөнья-җиһанның бөтен серләрен, бөтен нечкәлекләрен, сәбәп-нәтижеләрен аңлаган, тормыш хәлләренең алдын-артын белгән философ кебек тыныч иде Эдлай. Ә энтузиастлар тыныч һәм салкын канлы булалармы соң? Юк, аларга ашкыну, илһам- дәрт һәм янып-көеп эшләү, хәтта дуамаллык хас. Элек Эдлай шундый иде. Хәзер алышты-

рып куйганнармыни малайны. Олыгаю галәмәтеме? Дәр-те сүрелгәч, нигә монда ята соң ул? Акча жыеп ята микән әллә? Биредә тормыш арзан, ә Эдлай ялгыз кеше. Бәлки, ул, шайтан, түгәрәк кенә бер сумма туплап, бизнеска керешеп китәргә жыенадыр? Тора-бара, фән өлкәсендә рәт чыкмагач, дөнья артыннан гына куа башлаган «галим-нәр» азмыни?

Кинәт Стәннең башына үзенчә төпле һәм шактый хәйләле бер уй килде:

— Эдлай, - дип дәште ул. - Эдлай... Минем материалъ як шәптән түгел... Бурычка баттым, туган. Биш мең миңа хәзер бик тә ярап куяр иде...

Эдлай әкрен генә башын күтәрде. Ул күзләрен йомгалый, көчәнеп елмаерга тырыша.

— Стән... минем... минем акчам юк бит, - диде ул, уңайсызланган кебек итеп. - Мин бик шатланып бирер идем дә... Күп булса, биш йөз бардыр... Тегеңә-моңа тоткалап бетердем... - дип өстәде ул тотлыга-тотлыга.

— Ярый инде... Юкның жавабы юк дигәндәй... Башка берәүгә баш ияргә туры килер. Шулай да мин сиңа өметләнгән идем, картлач.

— Гафу ит, Стән. Әгәр булса... - дип кабатлады тегесе, башын иеп.

— Сәгать унбер, - диде Стән һәм киерелеп куйды: - Ятабызмы? Синең көн режимың ничек соң?

— Төнге уникадән дүрткә кадәр йокы. Көндезге бердән кичке дүрткә кадәр тагы бер черем итеп алам.

— Димәк, мин синең режимыңны бозмыйм. Хәерле төн.

— Хәерле төн. Хәзер сиңа мендәр белән юрган алып төшәм.

...Стәннең күзенә йокы кермәде. Кофе белән мавыгасы калмаган, ахры. Йөрәкне нидер кыса, ниндидер авырлык, кара шик-шөбһәләр... Эдлай ни дип алдаша

икән? Беренчедән, шахмат. Капабланка уйнаган партиягә анализ ясый, имеш! Капабланка шундый элементар хаталар жибәрсә, тавыклар көләр. Икенчедән, акча. Эдлай шактый зур хезмәт хакы ала, эчмәгән кешегә вак-төяккә генә бетәрлек түгел. Жәмгыяте хәйриягә биреп барган булса, әйтми калмас иде — оят эш түгел бит. Янә китереп, сейф. Сейфны ачкач, Эдлай кирәкле тасманы эзләп шактый озак актарынды. Димәк ки, сейфта сакланырга тиешле кәгазьләр күп. Нинди кәгазьләр булыр ул? Эдлайның үз-үзен тотышы да сәер. Күз карашлары ук гаебен сизгән кешенеке сыман.

«Ник кенә килеп чыктым соң әле мин монда? - дип уйлады Стэн күңелсезләнеп. - Иске дустан шикләнәм... Э шулай да дүрт чыгынтылы язмада бер-бер мәгънә булса кирәк. Дөресен әйткәндә, мин шуның өчен килдем дә бит... Нервлар какшаган... Бик иртә... Гомернең уртасына да житмәдек бит әле. Алда күпме көрәш... башлык-житәкчеләр белән күпме сүзгә керәсе, студентлар ирегән яклап күпме көрәшәсе бар... Дөньясы тыныч түгел, дөньясы. Әле тегендә, әле монда сугыш ялкыны кабынып тора. Көнъяк Монтинада халык күтәрелешен бастырганда, Вольта елгасы кызыл төскә кергән. Кеше башларын казыкка кадап, бәйрәм тантанасы иткәннәр, мәжлесләр оештырганнар... Йа Раббым, нинди болганчык еллар бу? Нинди цивилизация бу?»

Стэн кәнәфидән торып өстәл лампасын кабызды. «Элек без сейфны станция ачылган ел белән шифрлап бикли торган идек, - дип уйлады ул. - Гомумән, яшертенлеккә көлеп карый идек, шпиономаниягә төкерә идек. Эдлай хәзер нинди шифр куллана икән? Үзенең туган елынмы? Быелгы елынмы? Яки башка берәр күренекле датанымы? Тфү! Бу шифр миңа ник кирәк булды соң әле?» Стэн, жинаять урынында тотылган малай шикелле, үзенең кызара башлавын тойды.

Бүлмә балта эләрлек булып зәңгәр төтен белән тулгач, ул тәрәзәне ачып һава алыштырды. Аннан тагы төтәсләргә тотынды.

Сейф каршысына ничек килеп басканын ул хәтерләми. Ничә төрле санны сынаганын да белми. Ахыр чиктә ул беренче тапкыр серле сигналлар теркәлгән елга — 1985 санына тукталды бугай.

Зәңгәр төймәгә баскач, сейфның авыр тимер ишеге әкияттәгә сихри капка кебек әкрән генә ачылып китте. Стән, үз-үзеннән куркып, артка чигенде.

Сейф киштәләрендә кәгазь тасма рулоннары, магнитофон кассеталары бар иде. Аскы бүлектә кече габаритлы магнитофон һәм телефон кадрларак бер аппарат. Аппарат өстендә калын дәфтәр ята.

Эчке бер коткыга бирелеп, Стән бер тасма рулонын алды. Алды да сак кына сүтеп карады. Тасмага квадрат чыгынтылы сигналлар язылган иде! Ләкин бусында дүрт кенә чыгынты түгел, биш төркемле. Стән тагы ике рулонны сүтеп карады, һәрберсендә сигналлар ярылып ята иде...

Стәнның тәне чымырдап китте, йөрәге кызу-кызу тибәргә тотынды, куллары калтырады. Ул рулонны урынына куеп дәфтәргә үрелде.

Бусы Эдлайның фәнни көндәлегә булып чыкты.

Стән, дәфтәрне тотып, идарә панеле каршысына килеп утырды да тонык яктыда көндәлекне укырга кереште. Тиздән ул бөтен дөньясын онытты.

Көндәлекнең беренче битендә мондый сүзләр язылган иде:

«Мин сигналларның ясалма булуына ышанам, ләкин моны исбат итү өчен аларның яңадан кабатлануы кирәк».

Аннан соң көндәлектә ел ярымга сузылган өзеклек Эдлай үзенә хас булган түземлек һәм сабырлык белән ел ярым буена сигналларның кабатлануын көткән. Сабыр

иткән — морадына житкән. Көндәлекнең икенче битендәге язма фәнни ачышны теркәүдән бигрәк, шатлыгы тулып ашкан шагыйрьнең таркау һәм аңлаешсыз жырын хәтерләтә иде.

«Я раббым! Мең рәхмәтләр сиңа, космос! Бүгенге сигналлар миңа жан өрделәр, сүнөп барган өметләрем ялкын булып кабынды. Сәлам сезгә, космик туганнар! Мин сезне ишетәм, сез генә...»

Кыска гына шушы язмадан соң, Эдлай үзенең күзәтү нәтижәләрен һәм уй-фикерләрен көннән-көнгә терки барган. «Әлегә беркая да хәбәр итми торырга булдым. Табышмакны үзем чишәргә телим».

«Радиотехникага тотынырга туры килә. Безнең кабул итү аппараты амплитуда һәм телеграф модуляцияләрен генә аера. Хәлбуки, радио аша сигналлар тапшыруда ешлык һәм фаза модуляцияләре, шулай ук икенчел модуляция дә кулланылырга мөмкин. Димәк, 21 сантиметрлы спектр диапазонында башка төрле модуляцияләргә тикшерергә кирәк. Сигналларның кабатлану ешлыгы ел ярым булуы ихтимал. Бу сан чит планетаның ел озынлыгына, ягъни йолдыз тирәли әйләнү периодына туры килмиме икән?»

«Эшкә чумдым. Радиоалгычка тоташтыру өчен ике блок ясатып алдым. Акчаны байтак каердылар. Иртәгә ешлык модуляциясен сыный башлыйм».

«Менә ике атна инде радиоалгыч белән җәфаланам. Кушымта блокны ялгагач, эчке комачаулар — шаулау бик нык артты, мәгънәви сигналлар булган тәкъдирдә дә шул комачаулар арасында күмелеп калса кирәк».

«Ике дистә лампаны һәм куәтле транзисторларны яңалары белән алмаштырдым, кәтүкләрне экранладым. Жиргә тоташу сыйфатын яхшырту өчен, грунт суына житкәнче тирән чокыр казыдым».

«Югары ешлык триодларын да иң соңгы сериядә-

геләр белән алмаштырдым. Фильтрлар куйдым».

«Электр көчәнешен даими тоту өчен төгәл стабилизатор сатып алдым. Кинескопта сигналларга охшаган импульслар күренеп киткәндәй булды. Ләкин әле кисеп әйтергә иртә».

«Антенна фидерын истән чыгарган булганмын. Радиоалгычка яңа блок өстәгәч, аларның каршылыгы үзара ярашмаса тиеш ич! Фидерның каршылыгын көйләп маташтым. Сигналлар ачыкланды».

«...Шатлыгымның чиге юк, аны аңлатырга сүзләр табалмыйм. Сигналлар, берөзлексез сигналлар килә! Хәзер аларның мәгънәсен ачарга кирәк. Әгәр дә бу — авазларга нигезләнгән сөйләм булмаса, телевизион сурәт булса, миңа жиңелгәрәк килер иде. Югыйсә аз гына да лингвистик сәләтем юк, башкаларга мөрәжәгать итәргә туры киләчәк... Милли академиягә гадәти фон язмаларын тапшыра барам...»

Укый-укый арыгач Стән күзләрен уып алды һәм өстәл лампасы янына күчеп утырды.

«Аерым сигналны төрле компонентларга таркатып, лупа аша тикшердем һәм жирдә кулланыла торган телевизион сигнал графигы белән чагыштырдым. Охшашлык күзгә ташланып тора! Бер үк типтагы чыгынтыларга карап, экрандагы юллар санын һәм кадрлар ешлыгын исәпләп чыгардым. Безнең стандартларга туры килми, ләкин схеманы үзгәртү бер дә кыен түгел. Радио өлкәсендә остарганнан-остара барам».

«1987, август — 27. Бу көн Җир планетасы тарихына бөек дата булып кереп калыр. Беренче тапкыр чит дөнья сигналлары икенче цивилизация аңына килеп иреште.

Телесурәт, аерым комачауларга карамастан, бик ачык. Башта Эридан альфасы йолдызының планеталар системасы күрсәтелде. Барлыгы биш планета. Тапшыру икенче планетадан алып барыла, ләкин планеталарның

барысында да тормыш кайный. Икенче планета жирдән бераз гына зуррак, калын атмосфералы. Үзәк яктырткыч тирәли әйләнү периоды чыннан да ел ярым чамасы, ә тәү-легә егерме сәгатькә сузыла.

Болар экранда төрле шартлы билгеләр һәм символлар белән күрсәтеп аңлатып бирелде һәм тапшыру тәмамланды»

«Яңа эраның икенче көне. Эридан цивилизациясе органик тереклек түгел, бәлки машиналарга нигезлән-гән булып чыкты! Кибернетик машиналарга. Башта мин, әсәрләнеп, үз күзләремә үзем ышанмадым. Машиналар тормышы! Машиналар мәдәнияте! Алар бөтен бер йол-дыз системасында хакимлек итәләр... Бу машиналар үз-үзләрен кабат житештерүгә, ягъни үрчүгә сәләтле. Алар-ның төрледән-төрле эшкә — транспортка, жир казуга, төзүгә, информация-белем туплауга һәм аны эшкәртүгә, сәнгатькә һ.б.га жайлашкан «токимнары» бар. Ләкин ма-шиналарның һәркайсысы аңга ия һәм хокукый яктан алар тигез. Машиналар жәмгыяте...

Юк, мин бүген яза алмыйм. Зиһенем житми...»

«Яңа эраның дүртенче көне. Минем дөнъяга ка-рашларымны, нигездә, антропоцентрик фәлсәфәмне, әхлакый, этик, зәвык кагыйдәләремне — барчасын астын өскә китергән көн бу.

Органик тереклек жирлегендә үсеп чыккан жәмгы-ятыне киләчәктә котылгысыз рәвештә машиналар ал-маштырачагын аңладым. Дөрөсрәге, миңа моны ныклап аңлаттылар һәм исбат иттеләр...

Икенче планетада машиналар цивилизациясе берен-чел тереклек хәрабәләрендә үскән. Машиналар үз элгәр-ләренең материалъ һәм рухи культурасын, фән-гыйлем байлыгын үзләштереп, алга таба тәрәккый иткәннәр. Алар инде берничә йолдыз системасы белән радиоэлементә урнаштырганнар һәм төрле цивилизацияләренең үсеш та-

рихы белән танышканнар. Туу, үсеш, картаю һәм үлем. Бөтен тарих менә шул сүзләргә сыя. Табигый цивилизацияләр еш кына фажигале һәлакәткә юлыгалар икән. Ләкин физик һәм рухи яктан экренләп дегенерацияләнү, артка китү — үлеп бетүнең төп сәбәбе.

Жирдәге борынгы динотерийлар, гигантозаврлар яки, әйтк, вакыт исәбе ягыннан безгә якынрак торган йөнтәс мамонтлар нилектән кырылып беткәннәр? Моңы төрлечә аңлатырга тырышалар. Берәүләр фикеренчә, алар Жирнең климаты үзгәрүгә жайлаша алмаганнар. Икенче галимнәр аларны ваграк хайваннар — имезүчеләр кысрыклап чыгарган дип исәпли. Өченче берәүләр космик нурланышның зарарлы тәэсирен күрсәтә... Кыскасы, һәркайсы үзенчә сәбәп таба. Ә сәбәп эзләп ерак йөрисе юк. Сәбәп динотерийларның үзләрендә.

Үрчү процессында хайваннар аралашып бетәләр һәм генотип ягыннан нәкъ бертөсле булган тереклек ияләре барлыкка килә. Алар хәзер бер-берсенә ике тамчы су шикелле охшаган булалар. Бөтен куркыныч менә шул охшашлыкта, бердәйлектә. Бу вакыт хромосома-геннар системасы тәңгәлләшә. Ана һәм ата хайваннарда бер үк сыйфатлар — яхшысы да, начары да, ягъни кимчелекләр дә кабатлана, алар бер үк авыруларга бирешүчән булалар. Нерв-психик эшчәнлек тә бер калыптан суккан була.

Жирдә кайбер ялгыз атауларда яшәүче халык тышкы дөньядан тәмам аерылган. Гасырлар буена үзара гына өйләнешү, кан катнаштыру нәтижәсендә андагы кешеләр дегенерация юлына басканнар. Андый утрауларда халыкның яртысы авыру, чирләшкә, гарип яки акылга тулы түгел.

Әлегә, жирдә төрле расалар яшәп килгәндә, кешеләргә дегенерация куркынычы янамый. Ләкин кешеләрнең өйләнешүе һәм семья коруы идарә ителә торган нәрсә түгел. Халыклар туктаусыз аралаша һәм алар арасындагы

физик аермалар кими. Миллион еллардан соң генетик тигезләнеш барлыкка килеп, психик яктан артка китү, регресс башлану куркынычы бар.

Телевизион тапшырудан күренгәнчә, күпчелек жәмгыятьләр шулай һәлак була икән.

Икенче планетаның хәзерге хужаларын — машиналарны элекке цивилизация ясап калдырган. Бер яктан карасаң, алар беренче жәмгыятьнең балалары. Ләкин мондый уй акылны канәгатьләндергән кебек булса да, безнең йөрәк моңа каршы...

Бүгенгә житте. Башым чатный».

«Яңа эраның бишенче көне. Бүгенге тапшыруны аңлап житкермәдем, чөнки ул артык катлаулы, киң колачлы һәм минем зиһен өчен бик абстракт иде. Икенче планета төрле сурәтләр рәвешендә безгә сораулар биреп карады шикелле. Күрәсең, МЦга Жир планетасы турында байтак нәрсә мәгълүм. Радио һәм телевизорлар уйлап табылгач, Жир шарының метрлы дулкыннарда радионурланышы миллион тапкырлар артты. Ул хәзер йөзләрчә миллион градуска туры килә һәм Кояшның тапсыз чактагы радионурланышы белән бер чама. Жир Кояш тирәли әйләнеп йөргәнлектән, Доплер эффекты аркасында, күрше йолдызларга барып житкән уртача дулкын озынлыгы периодик рәвештә үзгәрергә тиеш. Шул үзгәрешкә карап, МЦ Жирнең Кояш тирәли әйләнү периоды хисаплап тапкан. Тәүлек эчендә күчәр тирәли әйләнү дә шундый эффект тудыра. Димәк, безнең күршеләргә Жирдәге тәүлек озынлыгын белү дә кыен булмаган.

Кеплерның өченче законы кулланып, Эриданлылар Жир белән Кояш арасындагы ераклыкны да билгели алганнар. Өстәмә анализ, Жирнең радиусын хисаплап чыгарырга, бездәге физик климат шартларын чамаларга мөмкинлек биргән булып.

Шушы саран мәгълүматлар буенча, Икенче планета-

дагылар: Жирдә шактый алга киткән цивилизация бар, ләкин әле ул камиллектән ерак тора, чөнки радиоэлементә өчен тоткан энергиянең күп өлешен галәм бушлыгына таратып исраф итә дигән нәтижәгә килгәннәр. Гаять сизгер аппаратлар ярдәмендә алар бездә атом-төш коралы шартлатылуын да сизгәннәр...

Бу аларны ашыгыч чаралар күрергә мәжбүр иткән, МЦ безнең белән контакт урнаштырырга һәм, кирәк булса, ярдәм итәргә карар кылган.

«Алтынчы көн. Телеэкранда сурәт: бер почмакта Кояш тирәли әйләнеп йөрүче Жир планетасы, каршы якта — Эридан Альфасы һәм Икенче планета. Жирдән үзәктәш түгәрәкләр рәвешендә дулкын тарала һәм ук белән күрсәтелгән якка — Эриданга таба юнәлә. МЦ бездән җавап көтәме? Моны шулай дип аңларга кирәкме?»

«Жиденче көн. Тапшырулар дәвам итә. Эридандагы беренчел җәмгыять тарихын күрсәтәләр. Беренчел җәмгыять өч мең ел дәвамында фәкать 20 ел сугышсыз яшәгән (бу нисбәт нәкъ Жирдәгегә туры килә). Ә акылга утырганда инде соң була, байлык-муллык эчендә йөзсәләр дә, алар биологик яктан артка тәгәри башлыйлар...

Нишләргә? Җавап бирергәме, юкмы? Махсус генератор һәм куәтле көчәйткеч ясасам, үзебезнең антенна ярдәмендә тар көлгә итеп сигналлар җибәрәп булыр иде. Тик миңа электр энергиясе туплап калырга кирәк. Аккумуляторлар сатып аласы була. Безнең радиохәбәрләшү дулкыннарын сизә алганнар икән, юнәлешле сигналларны тотмый калмаслар дип уйлыйм».

«...Йөзенче көн. Бу көн — Яңа эрада икенче бөөк дата. Мин Эриданга таба сигналлар җибәрдем. Импульслар аларныкы кебек үк — 1, 2, 3, 4, 5».

«Бөөк дата» дигән сүзләргә килеп җиткәч, Стән тетрәнеп китте, тәнненән суык йөгереп үтте. «Эдлай акылдан шашкан! - дип уйлады ул. - Хәтта шашмаган сурәттә

дә, тиле ул! Барлык хөкүмәтләр һәм, ахыр чиктә, бөтен кешелек дөнъясы кабул итәргә тиеш карарны бер дуамал үзе генә кабул итә... Нинди саксызлык! Жирне, күчәре-ние белән бергә, уптым-илаһи сатып жибәрү белән бер бит бу!»

Стән, маңгаена бәреп чыккан бөрчек-бөрчек тир-ләрән сөртеп, дәфтәрне тиз-тиз актарырга тотынды. Әһә, менә!

«...Икенче ел, житмеш бишенче көн. Алар монда киләләр! МЦ сигез ел элек үк инде Кояш системасына күзәтчеләр жибәргән булырга тиеш. Эриданга кадәр ара унбер яктылык елы. Әгәр ракета электромагнитик дулкыннар тизлегә белән очса, яңадан өч-дүрт елдан космик кунакларны көтәргә кирәк».

«...Алтынчы ел, илленче көн. Мин тагы элекке тәртип белән (биш төркем чыгынтылы) радиосигналлар жибәрдем. Әгәр МЦ ракетасы якин булса, алар бу дулкыннарны тотарлар дип уйлыйм. Көтәм, көтәм... Ни көтәм соң мин?»

«...Алтынчы ел, туксанынчы көн. Алар мине бик тиз таптылар. Хәер, монда гажәпләнер урын юк. Соңгы сигналларым үтә нечкә нур рәвешендә иде. Шул ук Доплер эффекты астронавтларга станциянең кайсы киңлектә һәм нинди географик озынлыкта урнашканын төгәл билгеләргә ярдәм иткән.

Эридан вәкилләре минем янга төнлә килеп керделәр. Мин аппаратларны көйләп утыра идем. Ишек шыгырдаганга әйләнеп карасам, чәчләрем үрә торды. Ишек катында ике зат басып тора! Караңгыда ачык күренмәсәләр дә, аларның кеше түгеллеген шәйләп алдым. Астронавтлар?

— Узыгыз, - дип ишарә ясадым мин, эчке калтыравымны жиңөргә тырышып, һәм люстраны кабыздым.

Болар минем янгарак килеп баш иделәр, авыз булып хезмәт итә торган уемнарыннан аңлаешсыз авазлар чыкты. Сәлам бирүләре, күрәсең. Шунда мин аларны

яхшылабрак күздән кичердем. Ике аяк, ләкин куллары өчәү. Күзләре дә өчәү, алар бер-берсенә карата 120 градус почмак ясап куелганнар. Димәк, тирә-юньне тулысынча күрәләр, башларын борып торасы юк. Өсләрендә — тәнгә сыланып торган яшькелт спорт костюмы. Шик тә юк, машинага кием кирәкми, костюмны алар әдәп йөзеннән генә, яисә шик тудырмас өчен генә кигән булсалар кирәк. Ә бәлки бу — беренчел цивилизациядән калган кирәк-сез бер гадәттер? Эриданлыларның кул-аяклары бик хәрәкәтчән, һәрхәлдә, кунакларның тәне металлдан түгел, ниндидер саргылт пластиктан ясалган иде.

Мин әле һаман калтыравымны жиңә алмыйча, ни эшләргә белмичә басып торам.

Алдан кергән зат (Беренче номер диимме?) нидер әйтте дә бер кулын миңа сузды. Мин дә күрешергә дип кулымны бирдем һәм шул мизгелдә... Әйе, мин бер мизгелгә аңымны жуйдым бугай. Күз алларым караңгыланып китте, кулым, бөтен тәнем, хәтта телләремә кадәр кызышкан кебек булды. Аңыма килеп, күземне ачканда, эриданлылар минем янда тыныч кына басып торалар иде.

— Гафу итегез, без хәзер иркенләп аңлаша алабыз, - диде Беренче номер.

Бу сүзләрне ул нинди телдә әйтте? Шуны беләм, бу — инглиз теле дә, француз, немец, рус теле дә түгел иде. Ләкин мин аны аңлайм, күрешкән чакта миңа электроимпульслар аша тел гыйлеме тапшырылган ахрысы.

Мин боларга утырырга тәкъдим иттем, алар исә баш тарттылар. Чыннан да минем кунакларга утырып торуның һәм, күрәсең, ял итүнең дә кирәге юк иде. Аларга энергия-көч чыганагы һәм вакыт-вакыт алмаш детальләре генә кирәктер, бәлки...

— Без фотон ракетасында икәү килдек, - дип сүз башлады Беренче номер. - Бурычыбыз — сезнең белән элемтә урнаштыру. Психоконтактга алганга тагы бер

кат гафу үтенәбез. Минем исемем — Идо. Иптәшем — Оро.

Кул бирешкән арада, алар минем эчке дөньямның, уй- фикерләремнең күчermәсен алып өлгергәннәр. Мин белгән барлык нәрсәләр, шул исәптән биографиям дә, хәтта мин инде онытып бетергән вак-төякләр дә аларга мәгълүм хәзер. Бөтенесе дә. Яшермим, моны аңлагач чәчләрем үрә торды, чөнки һәр кешенең үз-үзеннән дә яшереп саклый торган һәм бик теләсә дә онытылмыйча җәфалый торган серләре, хыяллары бар, хурлыклы һәм түбән минутлар да булгалый бит...

Тик нәрсәдән оялырга! Үзеңә карата да бер баскыч югары торган затлардан оялу сине үлем тырнагыннан йолып калачак хирургтан тән яшерү белән бер түгелмени?

— Без Җирдә берничә ай торабыз инде, - диде Беренче зат. - Мондагы барлык телевизион һәм радиoproграммалар белән танышып, Ассамблея китапханәсендә булган китапларны, музейларны, вакытлы матбугатны карап чыктык. Әлбәттә, яшерен эш итәргә туры килде. Сезнең әхлак кагыйдәләренә сыеп җитмәсә дә, шунсыз мөмкин түгел иде... Гипноз кулланырга да туры килде, - дип өстәде ул.

Мин дәшми генә иягемне кактым.

— Җир планетасы ярдәмгә мохтаж. Тән, акыл һәм әхлак деградациясеннән башка, кешеләрне тагы берничә куркыныч сагалап тора. Бу куркынычларны сезгә, Эдлай, минем юлдашым Оро яхшырак аңлатыр.

Оро алгарак чыкты һәм иске граммофонныкы кебек шыгырдавык бер тавыш белән сөйләргә кереште:

— Беренче. Соңгы гасырда Җир атмосферасы пычранганнан пычрана бара һәм моңа кеше үзе, аның фабрикалары, химия индустриясе, транспорт машиналары гаепле. Минем хисаплауларыма караганда, һавага елына 250 миллион тонна тузан, 60 миллион тонна чамасы агулы күкерт анһидриды чыгарыла. Егерменче йөз башыннан алып,

атмосферада карбон оксиды 5 процентка арткан. Шунуң аркасында Жир шарындагы уртача температура якынча бер градуска күтәрелгән. Нәтижәдә, бозлыклар чигенгән, котыплар тирәсендәге боз-кар «бүреклар» эри башлаган. Бу исә диңгез-океан сулары күтәрелүгә китергән.

Атмосфераны агулау һәм пычрату киләчәктә дә шушы тизлек белән дәвам итсә, яр буйлары һәм түбән-леклар, атаулар су астында калып, коры жир мәйданы 10 процентка кимиячәк.

Кеше организмына тәүлегенә 1 килограмм азык, 1,5 килограмм су һәм 12 килограмм һава кирәк. Атмосфераның агулануы кешеләрдә сулау органнары, күз һәм башка орган авыруларын арттыра. Үсемлек һәм хайваннар дөньясына да зур куркыныч яный.

Кешеләр Жир атмосферасын чүплек башына әйләндергәннәр, бөтен кирәксез матдәләр, химия калдык-постыкларының күбесе шунда чыгарып ташлана. Ахыр чиктә төтен һәм корым белән аралашкан агулы томан барлык Жир шарын төреп алачак һәм Жир йөзәндә цивилизация генә түгел, гомумән, хәзерге тереклек юкка чыгачак.

Икенче. Кешеләр елга-күл, диңгез-океаннарға нефтехимия, бигрәк тә атом индустриясе ташландыкларын агызып, суларын шул дәрәжәдә пычратканнар ки, елгаларның яртысында балыклар үлеп беткән, хәтта океаннарда да балык кырыла...

Жир табигатендәге тигезләнеш бозылган һәм, кызганычка каршы, бу процесс тыелгысыз рәвештә дәвам итә. Тиздән кешеләр төче сусыз калачаклар, ә зур шәһәрләрдә суга кытлык бүген үк сизелә инде.

Хужасызлыкның, алны-артны карамыйча эш итүнең, бүгенге көн артыннан гына кууның тагы бер аянычлы мисалы бу, - дип нәтижә ясады Беренче зат.

Икенче зат (күрәсең, ул информация чыганагы, үзенә бертөрле белешмә булып хезмәт итә иде) сүзен

дәвам итте:

— Өченчедән, сезне энергетик ачлык һәм материалъ мохтажлык көтә.

— Ачлык-патша... - дип куйды Беренче зат. - Кешене ачлык инстинкты тудырган, хезмәткә өйрәткән... һәм шул ук ачлык аны тагы харап итәргә тырыша...

— Нишләргә соң? Кешеләр ни чара күрергә тиеш? - дип ычкындырганымны сизми дә калдым.

— Без сезгә ярдәм итәргә әзер, - диде Идо.

Ничек итеп? - дип сорадым мин.

— Без Җир планетасында материалъ житештерү, укуыту һәм тәрбия, идарә итү, информация-белем туплау эшенә катнашырга телибез...

Эдлайның көндәлеген укый-укый, Стән бөтен дөньясын онытып жибәргән иде. Ул йодрыгы белән дәфтәргә китереп сукканын, «Хаин! Сатлык жан!» - дип кычкырганын хәтерли.

Ишек ачылганын Стән сизми дә калды.

Аның каршысында, пистолет тотып, Эдлай басып тора иде.

— Шымчы... - диде ул. Аның күзләре кара ут чәчкән кебек иде. - Урынында утыр, Стән! Кымшанасы булма! - дип таләп итте ул.

Эдлайның тузгыган чәчләре маңгаен каплап тора, ул ашык-пошык кына киенгән, изүләрен лә каптырмаган иде.

— Эдлай! - дип дәште аңа Стән. - Нишләвең бу синең? Эш программасын бозгансың, яшертен рәвештә...

— Ахмак! - диде Эдлай бик дорфа итеп һәм, пистолетын төбәгән хәлдә, өстәлдәге көндәлеген үрелеп алды.

— Син сатылгансың, Эдлай! Кешелеккә хыянәт иткәнсең!

— Мин кешелек цивилизациясен коткарырга телім!

Чит дөньяның машиналары ярдәмендәме? Син безне

аларга коллыкка сатарга телесең! Иңде сатып жибәрмәгән булсаң...

— Ялгышасың, диде Эдлай, борын канатларын кабартып.

Ул урындык алып Стән каршысына килеп утырды.

— Стән, - диде ул, берәз тынычланып, - кызып китмәскә сүз бир.

— Бирмим, - диде Стән. - Барыбер уңайлы чак туры китереп, мин сине...

— Нишләтерсең?

— Кирәк булса, ботарлап атармын!

Эдлай елмайгандай итте.

— Беләм, син көчләрәк. Колледжның чемпионы идең бит... Ләкин сиңа житезлегенә дә, куәтенә дә күрсәтергә туры килмәс. Артыңа борылып кара, Стән.

Стән иңбашы аша гына артка күз салды. Анда кеше кыяфәтләрәк бер зат басып тора иде. Ул тораташтай хәрәкәтсез, керфеген дә какмый. Терсәктән бөгелгән куллары Стәнне тотып алырга әзер тора.

— Бусы нәрсә? Кем? Идо дигән жән токымы шушымы?

— Юк, - дип көлемсерәде Эдлай. - Моңысы икенче ракетадан.

— Димәк, тагы бер ракета килде?

— Алар бергә жибәрелгән.

— Бу... хәшәрәт синең шәхси сакчыңмы әллә?

— Гомумән, сакчы, Стән. Тор исемле. Беләсең килсә, ул гипноз көченә дә ия. Кирәге чыкканда, шприц белән кадап инъекция ясый ала... Юк, юк, агу түгел. Дару жибәрә. Тор бездәге авыруларны дөваллау буенча белгеч. Бөөрләрәңдә таш юкмы? Бавырың авыртмыймы? Үпкәң тазамы? Тешләрәң борчымыймы? Боларны ул күз ачып йомганчы дөвалый.

— Бушкамы, богау салу исәбенәме?

Эдлай бу сүзлэргә бөтенләй игътибар да итмәде шикелле.

— Алар Бөөк планны тормышка ашыру өчен бернәр-сәне дә кызганмыйлар...

— Бөөк план?

— Бөөк план. Бөөк эш. Бөөк максат. Без кешеләрне бәхетле итәчәкбез.

— Ай-һай! Стандарт бәхеттән кешеләр бик тиз ваз кичәрләр!

Эдлай, урындыгын якына китереп, Стэннең күзләренә кереп китәрдәй булып утырды һәм үзләренең план-максатларын аңлатырга кереште. Аның күзләрендә шашкын ут елтырый, ләкин тавышы саф һәм сүзләре дә эчкерсез иде. Һәрхәлдә, ул, изге эш эшлим дип инанган иде шикелле...

— Беренче нәүбәттә без кешеләрне халык санын тиешле күләмдә тотарга өйрәтәчәкбез.

— О! Терлек фермасындагы кебекме?

— Көлмә, Стэн, һәр цивилизация иртәме-соңмы барыбер моңа киләчәк. Жир шары бик кысан бит. Без үзебезнең Жир дигән космик кәрапта баруыбызны онытмаска тиеш! Әгәр табигый үлем-житәм булмаса, мең елдан соң Жир йөзөндә энә төртөрлек тә урын калмас иде.

— Ә Галәм киңлегә? Башка планеталар? Астероидлар? Кешеләр шунда күчеп китәрләр һәм, әйтик, җансыз Марсны шау чәчәкле планета итәрләр!

— Дөрес юл түгел бу, Стэн. Син бит математик, үзең уйла: хәзерге вакытта барлык илләрнең хәрби бюджетында каралган ифрат зур сумманы тоткан тәкъдирдә дә көнгә фәкать ун кешене генә Марска жибереп булыр иде. Хәлбуки, Жирдә кешеләр саны көнөнә 100 000 кешегә арта... Төшенәсәңме?

«Дөрес сөйли, шайтан», - дип уйлады Стэн, иренен тешләп.

— Халык тыгызлыгы проблемасын космоста түгел, монда, Жирдә хәл итәргә кирәк, - дип сүзен дәвам итте Эдлай.

— Нинди юл белән?

Бердән, туу санын чикләргә.

— Икенчедән?

— Гомер озынлыгына чик куярга. Әйтик, 100 яшь житәме?

— Миңа, бәлки, житәр дә иде... Ләкин медицина белән биология шулкадәр тиз үсә, һәм алар гомер озынлыгын арттырганнан-арттыра баралар бит!

— Үз агымына куйсаң, ягъни идарә итмәсәң генә шулай, Стэн. Эриданлылар ярдәмендә без хәзер үк инде кешенең гомерен 150—180 яшькә житкерә алыр идек. Ләкин моның кирәге юк...

— Кеше 100 яшькә житү белән дөнья куйсын дисеңме? Шайтан алгыры, бу фани дөньяда үзеңнең быел үлчәгегеңне белеп торудан да ачырак хакыйкәт бармы соң? Кешене акылдан шаштырачак ул!

— Үлем сәгатен алай төгәл билгеләмәсәң дә була ич. Гомер чиген 100—105 итеп куярга мөмкин...

— Тфү! Әгәр мин 100 яшькә житсәм, калган көннәргә янә берәмтекләп санарга тиеш булам бит! Минә, бәлки, үлем чалгысы түгел, ә аның муен тамырымнан ничә миллиметр ераклыкта торы куркыта торгандыр. Язмышның котылгысыз икәне, тәкъдирнең алдан билгеләнүе, аңлайсыңмы? Чөнки бу — гади, табигый үлем булмаячак!

— Берни эшләр хәл юк, туган, - диде Эдлай салкын гына. - Кешегә моңа күнегергә туры килер. Кеше күнекми торган нәрсә юк! Юк. Ул кыргый жанварлар арасында да яши, иң кансыз җәзаларга, кимсетүләргә дә күнегә, хәтта жайлаша ала. Аннары китереп, кеше тормышыңда иң төп мәсьәлә үлем түгел, иң мөһиме — ничек яшәү.

— Сөзгәңчә, кеше ничек яшәр соң? - дип сорады

Стэн, беренче сүзгә басым ясап.

— Фэн, сэнгать һәм спорт белән шөгыйльләнер.

— Шул гынамы?

— Шул гына. Барлык житештерү-төзү индустриясе машиналарга тапшырылачак. Азык-төлек, киём-салым, торак биналар — бөтенесе машиналар тарафыннан эшләнөчөк.

— Шушылар тарафыннанмы? - диде Стэн, артка таба ишарәләп.

— Болар гына түгел, әлбәттә. Индустрия өчен түбән төзелешле автоматлар да ярый бит.

— Кешегә жәннәт була икән, алайса. Бөтен тормыш — уен! Тик мин һаман шунысын аңламыйм: бу кибернетик мәхлукларга ни файда соң?

— Стэн, алар мәхлук түгел! Дөрөс, аларны кайчандыр беренчел, цивилизация ясаган, ләкин миллион еллар буена тәрәккый итеп, алар бик зур үсешкә ирешкәннәр, төзелеш ягыннан да камилләшкәннәр... Алар кеше кебек үк мөстәкыйль һәм ихтыярга ия.

— Чәнчеләп китсеннәр! Син минем сорауга туры җавап бир: алар ни файда күрәчөк?

— Эриданның хәзерге цивилизациясе табигатьне гасырдан-гасырга ныграк, күбрәк буйсындыра һәм, бездән аермалы буларак, аларның гомере мәңгелек диярлек. Шуңа күрә бөтен өмет аларда...

— Нинди өмет?

— Галәмдә аң-гакыл таралуга. Гакыл хакимлегенә...

— Димәк, алар бөтен Галәмне яулап алырга ниятлиләр? Ә безнең ише ит-сөяктән торган Алла колларын кая куярга исәплиләр? Безгә ни кала?

— Тормыш белән ләззәтләнү... Сафа сөрү... Театр... Балет... Гимнастика... Спорт... Эриданлылар безгә комачауламаячак, чөнки безнең матди-экономик мәнфәгатьләргә кара-каршы килерлек өлкә юк.

— Кызык икән. Бәлки, без аларга бер уенчык — жанлы уенчык булып, безнең ижтимагый тормышыбыз үзенә күрә планета сәхнәсендә тамаша булып хезмәт итәр, ә? Курчак театры...

— Борчылма, Стән. Ул курчаклар уеннан тәм-ләззәт табачаклар. Кешене һәм жәмгыятьне жансыз табигать тудырганга гына ул табигатькә безнең ачуыбыз да килми, моны хурлыкка да санамыйбыз бит. Ә яңа жәмгыять төзелешен — яңа модельне — безгә Эриданлы остазлар бирер...

— Ничкайчан да! Жәмгыятьне без үзөбез үзгәртеп корырбыз! Жирнең икенче яртысында кешеләр шуның белән мәшгуль! Капиталга каршы көрәшүчеләр коллыкка риза булмаячак!

— Сез бик кызу канлы, - диде Тор, шулчак Стәннең иңенә кагылып. - Тынычланыгыз...

— Нервларың какшаган, Стән, - дип өстәде Эдлай, өлкәннәрчә бер өстенлек белән. - Хәер, безнең жәмгыятьтә нинди нерв системасы түзсен? Без эшлибез, эшлибез, дөнья куган булабыз да көннәрдән беркөнне дөнья куябыз. Баксаң, шәхес буларак безнең күбебезнең жәмгыятькә кирәге дә булмаган була...

— Нинди жәмгыятькә бит, - дип каршы төште Стән. Ул хәзер тынычланып, суынып өлгергән иде бугай. - Төньяк Аврорада, мәсәлән...

— Төньяк Аврорамы? Анда да материалъ житештерү проблемасы бөтен кискенлегә белән килеп басачак, - дип, һаман үзенекен тукуды Эдлай.

— Алар безгә юл күрсәтәләр. Олы юл!

— Ә Эриданлылар? Алар тәҗрибәлерәк бит.

— Күрәм: аларда колбиләүчелек тәҗрибәсе.

— Бездә һәркем хезмәт сөя, хезмәткә бирелгән, - дип сүзгә кушылды Тор. - Әлбәттә, фәлсәфи күзлектән карасак, безне — икенчел цивилизацияне — тулысыңча эш,

хезмәт тудырган. Капма-каршылыкның икенче полюсы: безне хезмәт тудырган һәм үзенә әсир иткән...

— Менә шул шул! - диде Стән, Торга таба борылып тормастан гына. - Ә мин... ә без, кешеләр, коллык-әсирлекнең теләсә нинди формасына каршы! Нәкышле коллык — барыбер коллык ул. Без — табигать балалары. Минем анам да, атам да, бабам да— табигать. Мин аның қочагында яшим. Аңа буйсынам, ләкин аны аң-гакылым белән колчлый алам, үземә жайлаштырып үзгәртә алам, яңа табигать ижәт итәм. Ягъни мин табигатьнең қолы түгел. Мин беркайчан да қол булмайчакмын, ишетәсеңме? Чакырылмаган қунақларны без Жирдән сөрәчәкбез!

Стән тамагы қарлығып туктап қаллы һәм қискен хәрәкәт белән чәчләрен артқа ташлады.

Қалғаны секунд арасынла гына булып аллы. Стән артқа таба тибеп жибәргән урынлык Торның күкрәгенә қилеп бәрелде, һәм сакчы, авып төшмәс өчен, бер адым артқа чигенергә мәжбүр буллы. Ләкин механик робот қуларын Стәнгә таба сузарга өлгерле. Шул мизгелдә Стән пистолет чығарды һәм, артқа борылып тормастан, төбәмичә генә, иңбашы аша ике пуля жибәрде. Ул арала Эдлай да аңа қилде һәм Стәнгә ыргылды. Әмма Стән житезрәк тә, көчлерәк тә иде. Эдлайның маңгаена ул пистолет сабы белән қундырды. Қан күренгәч, Стән бөтенләй шашты, үзен-үзе белешмәстән, тәрәзәнең зур өлгесенә атып чәлпәрәмә қитерде.

— Баскыннарға үлем! - дип қычқырды ул бөтен Галәмгә. Аңа артқа борылып қарарға бик вакыт иде, чөнқи аягына басқан Тор шприц тотып яқынлашып қилә иде.

Стән тәтегә басты һәм Торның тагы бер күзен сафтан чығарды. Өч қуллы азмән, тигезлек сакларға тырышып, бөтерчек шикелле бер урыңда әйләнә башлады. Икенче пуля аны егып салды.

Стән маңгаен жиңе белән сөртте. Шул минутта ачы

итеп телефон шалтырады. Стэн бер телефонга, бер идэн-дә бөгәрләнәп яткан Эдлайга карады. Аннары телефон янына килеп трубканы алды. Аның башында: «Жиде төн уртасында Эдлайга кемнең шалтыратуы мөмкин?» - дигән уй чагылып китте.

— Алло? - диде ул трубкага, тынычрак суларга тырышып.

— Стэн Миллермы?

— Әйе, мин Стэн Миллер. Туктагыз әле, кем сөйли? Сез мине каян беләсез, шайтан алгыры?

Телефон шарт-шорт итте. Трубка тоткан кулына көчле электр сугудан авып төшкәндә, Стэн аңында иде әле. Аннары ул күзләрен йомды һәм аны төпсез караңгылык йоткан кебек булды.

Кызыл караңгылык. Кан төсөндәге томан. Томан арасыннан тавышлар ишетелә, һәм бу тавышлардан кызыл томан тирбәнәп-тирбәнәп куя. Кемнәрдер бәхәсләшә. Тик ярты сүзләрен дә аңлап булмый. Баш авырта. Чигә турысы чатнап киткән саен, караңгылыкны ертып, зәңгәр чаткы сикереп уза.

— Без китәбез... - ди кемдер.

— Ни өчен? - дип сорый икенче берәү бик таныш тавыш белән.

— Чөнки сезнең ижтимагый тәрәккыяткә йогынты ясарга ярамый... Чөнки үсешегездә табигый эзлеклелек югала... Читтән көчләп тагылган карашлар һәм мораль барыбер озак сакланмый. Гади генә әйткәндә, ул сезнең каныгызга сеңмәгән була...

— Ягъни нәселдән-нәселгә күчмиме?

— Әйе... Стэн Миллер хаклы: сез үз юлыгыздан барырга тиеш.

— Ләкин безнең юллар параллель бит!

— Әлбәттә. Кайсы төс матуррак дип бәхәсләшеп булмаган кебек...

— Ләкин юлларның озыны-кыскасы, әйләнече һәм турысы була бит! Сез ярдәм итсәгез, без күпме бәла-казаны булдырмый калыр идек.

— Юк, алай түгел. Соң булса да без шуны аңладык: әйләнечтән юл туры. Ижтимагый үсешкә карата әйткәндә, индукцияләнгән культура тотрыклы булмый — читтән кергән карашлар һәм гореф-гадәтләр әкрелләп үзгәрә һәм кайчагында ижтимагый тормозга әйләнә. Сизнең рух белән шаярырга ярамавын Стән Миллер бик ачык исбатлап бирде... Сиз ирек-хөрриятне барыннан да өстен куясыз...

Тавышлар тынды. Тагы төн. Тагы караңгылык.

...Томан эчәндә ниндидер аксыл түгәрәк пәйда булды. Кемдер дәшә:

— Стән! Син мине ишетәсеңме, Стән? - ди.

Стән:

— Ишетәм, - димәкче булды, ләкин телен әйләндерә алмады. Берәздән гына ул өзек-өзек сулыш алуын, кул-аякларын тоя башлады, бармак очлары кызышканын сизде. Караңгылык та әкрелләп эреп, шәфәккә төсенә керде. Аннан кинәт кенә, кояш чыккандай булып, күз камаштыргач яктылык ургылып керде. Колактар инде шауламый, ләкин меңнәрчә вак кына чүкечләр белән нидер чүкегән кебек иде.

— Стән, син мине ишетәсеңме, Стән? Мин — Эдлай...

Нинди Эдлай? Кайсы? Сабакташмы? Космик элементта постында эшләүче Эдлаймы? Ул бит хыянәтче! Сатлык!

Стән тешләрен шыгырдатты, таянып, торып утырырга теләде.

— Стән, мине гафу ит, дуслым... Машиналар юк... Алар кире Эриданга кайтып киттеләр... Стән, дим!

Стән күзләрен ачты.

— Эдлай... бу синме? Син... исәнме?

— Исән, исән... Ару төшергәнсең син миңа! Яле, уты-

рып кара... Йә инде...

Стән торып утырды һәм үзенәң Эдлайның бүлмәсендә икәнлеген күрдө. Аны кушеткага яткырган булганнар. Эдлай кушетка янына киез башмак китереп куйды.

— Сөйлә... аңлат, - диде Стән, Эдлайга карамыйчагына. - Мин монда озак аунап яттыммы?

— Тәүлек ярым... Без сиңа туклыклы инъекция жиһәрдек...

— Тагын нәрсәләр эшләттегез?

— Психокопияңне алдылар, - диде Эдлай, күзләрен яшереп. - Ләкин син борчылма, миңа сиңәң эчкә дөньяң мәгълүм түгел.

— Рәхмәт. Әле кешелегеңне югалтып бетермәгәнсең икән. Психокопия ни күрсәткән соң?

— Копиягә бик җентекле анализ ясадылар... Шуннан соң МЦ вәкилләре кешеләр турында яңа нәтиҗәгә килделәр: нормаль кешедә коллыкның теләсә нинди формасы нәфрәт уята һәм аңа каршы көрәшүне кеше үзенәң намус эше, изге бурычы дип саный.

— Киттеләр, димәк?

— Әйе. Моннан ике сәгать элек кенә...

— Юлларына ак җәймә. Эдлай, шуны әйт әле: миңа ни булды? Телефон?

— Эриданлылар телефонга бармак башы чаклыгына өстәмә блок куйган булганнар. Ул барлык сөйләшүләргә тыңлап, язып барган... Куәтле электр бушануы белән сине һуштан яздырып, хужаларны ярдәмгә чакырган. Алар Торны, аннары мине аякка бастырдылар...

— Янә бер сорау. Син шахматны машина белән уйнадыңмы?

— Машина белән, - дип, беренче тапкыр елмаеп жиһәрде Эдлай. - Эриданлылар, гомумән, безнең спорт ярышлары белән кызыксыналар.

— Ни өчен икән?

— Алар ярыш дигән нәрсәнең, бәйгенең мәгънәсен аңлый алмыйлар. Саф спорт ярышын аңлап, аның максатына төшенә алмыйлар. Алар спорт рухыннан мәхрүм.

— Шулай булуы көн кебек ачык. Алар көрәш тәрбиясе алмаган бит! Ләкин нигә шахматны бик начар уйный соң ул? Логик сәләте ягыннан машина бездән күп өстендер ич!

— Беләсеңме, математик төгәл йөреш ясау өчен ул ун минутлап уйларга тиеш. Шунсыз ул бөтен вариантларны тикшереп чыга алмый. Ә мин тоттым да вакытны чикләдем: ике минут кына бирдем, чөнки йөргән саен ун минут көтеп утырырга кемнең сабырлыгы җитсен?

— Шәп иткәнсең! - диде Стән һәм аягына басты.

Эдлай үзен исциткөч бәхетле итеп, азатлыкка чыккан тоткын кебек хис итә иде. Ул чын мәгънәсендә алтын богаудан — психикасын чылбырда тоткан көчтән азат иде хәзер.

— Ләкин аларның кайбер техник һәм фәнни яңалыклары безгә ярап куяр иде, - диде Стән уйчан гына.

— Эриданга кайткач, гомумпланета киңәшмәсеннән соң, алар безнең белән элементә урнаштырырга ниятлиләр, - диде аңа Эдлай. - Ни әйтсәң дә алар гакулга ия, Стән, һәм нинди генә куәтле аң-гакулга әле!

— Бездән берәз шүрлиләр диген?

— Шикләнәләр. Әлегә аларның да космик аралашу тәҗрибәсе зур түгел. МЦ ике планетада кыргый хәлдәге җәмгыятькә идарә итә, дәрәс аңлаган булсам, бер планетада алар таш дәверендәге цивилизациягә җитәкчелек итәләр. Ә үзләре дәрәжәсенә җиткән культура аларга таныш түгел...

— Сак кылану безгә дә зыян итми, Эдлай. Бүген үк Милли академиягә хәбәр итәргә кирәк. Ә Ассамблеягә ябык хат җибәрергә... Ничек уйлыйсың?

— Ни өчен ябык хат? Академиягә хәбәр иткәч җит-

мәгәнмени?

— Кем белгән? Әгәр анда берәр милләтче, йә чиктән ашкан патриот утырса, информацияне йомып калулары да бар. Төньяк Аврора белән мөнәсәбәтләр мактанырлык түгел бит.

— Ә без? - диде шунда Эдлай. - Без дә бар ич!

— Безнең авызны томаларга күп сорамаслар... Дөньяда ике төрле ижтимагый система яшәп килгәндә, сәбәбе тиз табылыр.

— Һм-м. Син хаклы бугай, Стэн.

— Һәрхәлдә, алай-болай була калса, космограмма-ларның бер күчermәсенең миндә дә булуы яхшы.

— Анысын эшлибез. Минем көндәлекне дә алырсың. Стэн, ияген тотып, беркавым уйланып торды.

— Без, күрәсең, зур үзгәрешләр алдында торабыздыр, Эдлай. Космик аралашу кешеләр арасындагы элементгә дә йогынты ясамый калмас. Көрәшкә эзер тор, Эдлай дус!

— Мин эзер, - диде тегесе көр тавыш белән.